

თამარ შარაბიძე

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

Shagno12@gmail.com; t.sharabidze@tsu.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.10.76>

„ივერია“ კავკასიის საცენზურო კომიტეტის მასალებში

საკვანძო სიტყვები: კავკასიის საცენზურო კომიტეტი, გაზეთი „ივერია“, აკრძალული მასალა

გაზეთი „ივერია“ - ქართული პოლიტიკური და ლიტერატურული პერიოდული გამოცემა - დააარსა ილია ჭავჭავაძემ 1877 წელს, 1879-1885 წლებში ის გამოდიოდა ჟურნალის სახით, 1886 წლიდან კი გადაკეთდა ყოველდღიურ გაზეთად. ამ მოვლენებთან დაკავშირებით „კავკასიის საცენზურო კომიტეტში“ დაცულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ცნობა.

„ივერიის“ ჟურნალად გამოცემის პერიოდში დადგა საკითხი გაზეთ „დროების“ დახურვისა. 1879 წელს საქმე აღიძრა „დროების“ #191 ნომერში გამოქვეყნებული, ცენზურის მიერ ნებადაურთველი სტატიის გამო (სსცა, 480-1-370). ტიპოგრაფიის (რომელშიც გაზეთი იბეჭდებოდა) მფლობელი მელიქოვი პასუხისმგებლობაში გადაეცა. სსცა-ის (480-1-371) მასალებში აღწერილია გამოძიების შედეგები, ხოლო 480-1-372 საქმეში ჩანს ის გადაწყვეტილება, რომელიც ქართულმა საზოგადოებამ გაზეთის გადარჩენისთვის მიიღო. დოკუმენტის მიხედვით, მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველო ნებას რთავს გაზეთ „დროების“ და ჟურნალ „ივერიას“ რედაქტორებს, რათა მათ გამოსცენ გაზეთი და ჟურნალი (ს. მესხისა და ი. ჭავჭავაძის) ერთობლივი რედაქციით 1880 წლის 1 იანვრიდან. მესხი და ჭავჭავაძე თანახმანი არიან გაზეთის შემოთავაზებულ პროგრამაზე (რომელიც საქმეს თან ახლავს). განსაზღვრულია ორივე პერიოდული ორგანოს ერთობლივი და ცალ-ცალკე ფასებიც (საქმეში დევს „ივერიის“ პროგრამაც).

როგორც წარმოდგენილი მასალებიდან ირკვევა, მეფისნაცვლის მთავარ სამმართველოსა და მასთან ერთად კავკასიის საცენზურო კომიტეტს იერიში მიაქვთ უპირველესად ტიპოგრაფიის მფლობელზე, რითაც მას აკისრებენ კიდევ ერთი მაკონტროლებლის, ცენზორის, ფუნქციას (საცენზურო წესდებით სტამბა ვალდებულია გადაამოწმოს ნებართვა ყველა სტატიაზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას დახურავენ). წარმოდგენილ მასალებში ჩანს მელიქოვის თავის მართლებაც, რომ აკრძალულ სტატიაზე ნებართვა მას მისი უდიდებულესობისაგან სიტყვიერად მიუღია პირად შეხვედრაზე. დოკუმენტებში არ აისახა რედაქტორის მიმართ წამოყენებული სასჯელი ამ ფაქტის გამო (რედაქტორმა თავი იმართლა), მაგრამ სავარაუდოდ (და წესდებითაც) ის გამოიხატება ან გაზეთის დახურვაში, ან მისი რედაქტორის შეცვლაში. სწორედ ამიტომ მოხდა ორი რედაქციის გაერთიანება, ს. მესხთან ერთად პასუხისმგებლობა თავის თავზე აიღო „ივერიის“ რედაქტორმა ილია ჭავჭავაძემ და ამით გაზეთი დახურვისაგან ან უცხო პირის რედაქტორად მოსვლისაგან იხსნა.

მიუხედავად ამ პრეცედენტისა, 1886 წელს ილიამ ვერ გაითვალისწინა საცენზურო კომიტეტის წესდება და განცხადება უკვე გაზეთ „ივერიას“ გამოსვლის შესახებ დაბეჭდა ხელადის ტიპოგრაფიაში, კავკასიის საცენზურო კომიტეტში პროგრამის წინასწარი

წარდგენის გარეშე. სსცა-ის 480-1-675 საქმეში, რომელიც წარმოადგენს ტიპოგრაფიის ინსპექტორის, ენგალნჩევის, მიერ ხელადის ტიპოგრაფიის დასმენასა და პროტოკოლის შედგენას, ჩადებულია განცხადების ფურცელიც. მასში დაწვრილებითი ინფორმაციაა გაზეთის გამოსვლის, პერიოდულობის, ზომის, ფასის, გაყიდვის პუნქტების, გამოწერის, პროგრამის, შემადგენელი განყოფილებების, რუბრიკების, შესახებ.

განცხადების ფურცელი ასეთი სახისაა:

**ქართული ყოველ-დღიური
საპოლიტიკო და სალიტერატურო
გაზეთი
ივერია**

გამოვა ჟურნალის სამაგიეროდ 1886 წ. 1-ს იანვრიდან ყოველ-დღე, გარდა იმ დღეებისა, რომელნიც ზედ მოსდევნ კვირა-უქმეებს. გაზეთი იქმნება „დროებაზედ“ უფრო მომეტებული ზომისა

		ფასი	
12 თვით...	10 მ. _ კ.	6 თვით...	6 მ. _ კ.
11 „	9 „ 50 „	5 „ ...	5 „ 25 „
10 „	8 „ 75 „	4 „ ...	4 „ 75 „
9 „	8 „ _	3 „ ...	3 „ 50 „
8 „	7 „ 25 „	2 „ ...	2 „ 75 „
7 „	6 „ 50 „	1 „ ...	1 „ 50 „

ცალკე ნომერი ივერიისა ეღირება - ერთი შაური.

ვისაც ჰსურს დაიკვეთოს გაზეთი, მიჰმართონ:

- 1) ტფილისში: ა) თვითონ რედაქციას: ახალ ბებუთოვის ქუჩა, სახლი ზუბალოვისა #9.
ბ) ცენტრალურს წიგნის მაღაზიას (Центральная книжная торговля): გოლოვინის პროსპექტი, სახლი მირიძისა.
გ) გრიჭუროვის წიგნის მაღაზიას: კუკიის ხიდის ყურზედ, ზუბალოვის სახლები
- 2) ქუთაისში: ვარლამ ჭილაძის წიგნის მაღაზიას
- 3) ბათუმში: ბ-ს ნათაძეს, ქართულის სკოლის გამგებელს.

ტფილისის გარეთ მცხოვრებთა უნდა დაიბარონ გაზეთი შემდეგის ადრესით:

ТИФЛИСЬ

ВЪ РЕДАКЦИЮ ГАЗЕТЫ «ИВЕРИЯ»

პროგრამმა გაზეთისა არის შემდეგი:

- 1) მეთაური წერილები
- 2) შინაური ამბები: საყურადღებო მოვლენანი სამმართველო და საზოგადოებრივნი
- 3) რუსეთის ამბები: საყურადღებო მოვლენანი სახელმწიფო და საზოგადოებრივნი
- 4) უცხოეთის ამბები: საყურადღებო მოვლენანი
საპოლიტიკო, სახელმწიფო და საზოგადოებრივნი
- 5) მოწერილი ამბები (კორესპონდენციები): შესახებ ჩვენის ქვეყნისა და უცხოეთისა.
- 6) სამეცნიერო ამბები: წერილები შესახებ ყოველ-გვარის მეცნიერებისა.
- 7) სიტყვა-კაზმული ლიტერატურა: მოთხრობები, პოემები და წვრილი ლექსები
- 8) კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია
- 9) ფელეტონი
- 10) სასამართლოს მატთანე
- 11) გასართობი ამბები

12) კერძო განცხადებანი

პროგრამის მიხედვით ჩამოყალიბებულია გაზეთის განყოფილებანიც, რომელთაც აქვთ შემდეგი სახელწოდებები:

- 1) მეთაური წერილები
- 2) დეპეშა
- 3) ახალი ამბები
- 4) ნაკვესი (მოსწრებული სიტყვანი ძველთა და ახალთა ქართველთანი).
- 5) მთავრობის განკარგულებანი
- 6) მოწერილი ამბები: ა) დაბა და სოფელი ბ) სხვა ქვეყნები
- 7) ნარკვევი (ჟურნალ გაზეთებიდამ).
- 8) სახელ-და-ხელო: (ყბად ასაღები _წყალ წასაღები ამბები).
- 9) რუსეთი
- 10) უცხოეთი
- 11) გასართობი ამბები: აფორიზმები ძველთა და ახალთა ბრძენთა, მეცნიერთა და გამოჩენილ კაცთა მიერ თქმულნი სხვა-და-სხვა წვრილი ამბები.
- 12) ბიბლიოგრაფიული ცნობანი:
- 13) სასამართლოს მატიაზე: საყურადღებო საქმენი სასამართლოსანი
- 14) საკალენდრო ცნობანი:
- 15) მაზანდა
- 16) შექცევა და გართობა
- 17) ფელეტონი: მოთხრობები, პოემები, წვრილი ლექსები, კრიტიკა, სამეცნიერო და სხვა წერილები.
- 18) კერძო განცხადებანი

რედაქტორი ილია ჭავჭავაძე

სტამბა ექ. ივ. ხელაძისა საპერნის ქუჩაზე, თავის საკუთარ სახლებში # 4

ამ განცხადების ფურცლის დაბეჭდვის გამო საქმე აღიძრა არა ილია ჭავჭავაძის, არამედ ხელაძის წინააღმდეგ. ტიფლისის სამხარეო სასამართლოს პროკურორმა სწორედ მას წაუყენა ბრალდებები.

გაზეთის გამოსვლას მარტო კავკასიის საცენზურო კომიტეტი არ შეხვედრია ნეგატიურად. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, სადაც ინახება ალექსანდრე ყაზბეგის პირადი არქივი, მოიპოვება ჩანახატი, რომელშიც მწერალი გაზეთ „ივერიის“ გამოსვლის შებრუნებულ ვერსიას გვთავაზობს. პალინდრომის ფორმით მას „აირევის“ უწოდებს და ჩანახატს განცხადების ფურცლის ფორმას აძლევს:

„აირევი“

3 1/2

საუკუღმართო ყოველდღიური გაზეთი

ფასი ერთი სისულელე

მარჯვნივ მინაწერი - ადრესი საჭირო არ არის, გაზეთი თავის თავს იპოვის.

მარცხნივ მინაწერი - განცხადება. გამოდის ყოველდღე, ხელის მომწერლებად ჩაითვლებიან ყველანი, ვინც თავს რითიმე გამოიჩენს.

მივაქციოთ ყურადღება, რომ აბსურდულია ნუმერაციაც - 3 მთელი და ერთი მეორედი. სახეზეა გაზეთის გაშარების მცდელობა ისეთი დიდი მოღვაწის მხრიდან, როგორც ალექსანდრე ყაზბეგია, რომელსაც დიდად აფასებდა თავად „ივერიის“ რედაქტორი ილია ჭავჭავაძე. ამ შემთხვევაში საქმე ყაზბეგის პირად წყენასთან უნდა გვქონდეს და არა გაზეთის გამოსვლასთან დაკავშირებულ რაიმე მოვლენასთან.

1882 წელს, „მამის მკვლელის“ გამოქვეყნების შემდეგ, ილია ჭავჭავაძეს დეტალურად შეუსწავლია მოთხრობის ტექსტი და 37 შენიშვნა გამოუყვია. ამათგან - მხოლოდ თორმეტი იყო დადებითი. სწორედ ეს უნდა იყოს მიზეზი ყაზბეგის საპოლემიკო განწყობისა ილია ჭავჭავაძესთან მიმართებით. ისიც აღსანიშნავია, რომ თავისი ჩანაწერი ყაზბეგს არსად გამოუქვეყნებია. არ იკადრა, სახალხოვრ დაეცინა იმ ორგანოსათვის, რომელიც განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა ქართული მწერლობისა და პუბლიცისტიკის განვითარებაში.

საყოველთაოდ ცნობილია და „ივერიის“ რედაქტორის განაცხადიდანაც ჩანს, რომ გაზეთი თემატურად მრავალფეროვანი იყო, გამოხატავდა ქართველი ხალხის ეროვნულ, სოციალ-ეკონომიკურსა და კულტურულ ვითარებას, ასახავდა როგორც საქართველოს, ისე საზღვარგარეთის ცხოვრებას, მეცნიერების მიღწევებს სხვადასხვა დარგში, განათლების საკითხებს (მასწავლებელთა დონეს, მათ მოსწავლეებთან დამოკიდებულებას, მთავრობის პოლიტიკას განათლების დარგში), მსუბუქ და გასართობ ამბებს და ა.შ., სატირასაც კი იმარჯვებდა სხვადასხვა თემაზე. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ ცენზურა ხშირად ბლოკავდა დასაბეჭდად გამზადებულ მასალას. ამის არაერთი შემთხვევაა აღწერილი XIX საუკუნის მემუარულ ლიტერატურაში.

კავკასიის საცენზურო კომიტეტის საქმეებიდან განსაკუთრებით საინტერესოა აკრძალული მასალა, რომლის განხილვა ადგენს იმ კრიტერიუმებს, რომლებსაც იყენებდა ცენზურა სტატიის შესაფასებლად. ამ მასალის მიხედვით ვადგენთ იმ თემატიკას, რომელზეც იკრძალებოდა წერა. გაზეთში არ უნდა ასახულიყო ეროვნული გრძნობები, სუიციდის შემთხვევები, გიმნაზიებისა და სასწავლებლებში მიმდინარე პროცესები, იმპერიის ჯარის საბრძოლო მოქმედებები, იმპერიის შიდა არეულობები, პოლიციის უკანონო ქმედებები, თანამდებობის პირთა დანიშვნები, უცხო ქვეყნების ამბები მუშათა მოძრაობის შესახებ და ა.შ. იმპერია ცდილობდა სრულ იზოლაციაში ჰყოლოდა მკითხველი, რომ მას თავის მხრივ არ გასჩენოდა პროტესტის გრძნობა.

სამაგალითოდ მოვიყვანთ 1901 წლის გაზეთ „ივერიის“ აკრძალულ წერილებს (სსცა, 480-1-1696):

1) პირველი წერილი შეეხება „ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა კრებას“, რომელიც 1901 წლის 24 აპრილს გამართულა საქართველოს რუსეთთან შეერთების იუბილის აღნიშვნასთან დაკავშირებით. სტატიიდან ვიგებთ, რომ კრების თავმჯდომარემ, თავადმა დ. ო. ნიჟარაძემ, კრებას წინადადება მისცა, ეს თარიღი იმერეთს ქართლ-კახეთთან ერთად აღენიშნა, მიუხედავად იმისა, რომ იმერეთის შეერთება რუსეთის მიერ უფრო შემდგომ მოხდა. მას მხარი დაუჭირეს კრების წევრებმა. თარხან დადემქელიანს აღუნიშნავს: „კომისიაში ისეთები უნდა ავირჩიოთ, რომელნიც არ დაერიდებიან არც შრომას და არც ხარჯს. თუ ასე არ მოხდა, თბილისელებს ვერ დავეწვევით, რადგან მათ თითქმის ყველაფერი მომზადებული აქვთ“. აქვე დაუმატებია: „პეტერბურგშიც მხოლოდ თბილისელები მიაჩნიათ ქართველებად, ჩვენ ქართველებად არც კი გვთვლიანო“. ჯაბა გურიელს ამაზე

განუცხადებია: „თუ ქართველებად არავინ გვცნობს და აქამომდე არაფრად გვაგდებას, სადღესასწაულო კი არა, სატირალი გვექონიაო“.

სტატია აიკრძალა. მიზეზი მრავალხრივი შეიძლება იყოს: 1) ეროვნული უკმაყოფილება („სადღესასწაულო კი არა, სატირალი გვექონიაო“); 2) ქართველ ტომთა ერთიანობის სურვილი (იმპერია კი მათ საერთო სახელსაც კი – „საქართველოს“ და „ქართველს“ - კრძალავდა. ქართველად იწოდებოდა მხოლოდ ქართლელი, სიტყვა „საქართველო“ კი საერთოდ ამოღებული იყო ოფიციალური დოკუმენტებიდან და გეოგრაფიის სახელმძღვანელოდანაც კი; საქართველოს კუთხეებს გუბერნიებად მოიხსენიებდნენ და დოკუმენტებშიც ასე ასწორებდნენ - „საქართველოს“ შლიდნენ და მის მაგივრად „თბილისის გუბერნიასა და იმერეთს“ აწერდნენ (იხ. სსცა 480-1-684).

2) ერთ-ერთ აკრძალულ სტატიას წარმოადგენდა პოლონური გაზეთებიდან გადმობეჭდილი ამბავი:

„ვარშავის ახალმა გენერალ-გუბერნატორმა ჩერტკოვმა სასწავლო უწყების წარმომადგენელთა - დირექტორის, პროფესორებისა და მასწავლებლების - მიღების დროს მიჰმართა ოლქის მზრუნველს ზენგერს და ჰკითხა: „იცით თუ არა, ბატონებო, პოლონური ენა?“

– არაო, მიუგო მზრუნველმა. მაშინ გენერალ-გუბერნატორმა სთქვა, „ძალიან მაკვირვებს ეს ამბავი. და განა გასაკვირველი არ არის, რომ იმ მოსამსახურეებმა, რომელთაც გავლენა უნდა იქონიონ ხალხზე და მუდამ დაახლოვებულნი იმასთან, ამ ხალხის ენა არ იციან?“ ამ სიტყვებმა ძალიან შეაფიქრანა თურმე ადგილობრივი მოხელენი (1901 წ. 20 მაისი)“.

მიუხედავად იმისა, რომ ინფორმაცია პოლონეთს შეეხებოდა (რომელიც საქართველოს მსგავსად იმპერიის შემადგენელი ნაწილი იყო), ცენზურას არ გამოეპარა სტატიის თარგმნის მიზანი - „ინოროდცების“ (როგორც ეძახდნენ იმპერიაში შემავალ არარუს ხალხებს) სურვილი, რომ მათ ქვეყანაში ჩასულ და დამკვიდრებულ ჩინოვნიკებს ადგილობრივთა ენა სცოდნოდათ.

3) ერთ-ერთ აკრძალულ წერილში იყო ინფორმაცია გლეხის თვითმკვლელობის შესახებ, რომელსაც თურმე ვენერიული დაავადება ჰქონია. ამ შემთხვევაში აკრძალული იყო როგორც სიუციდის თემა, ასევე ინფორმაცია ვენერიულ დაავადებათა შესახებ, რაც, იმპერიული თვალსაზრისით, მოსახლეობას ნეგატიურად განაწყობდა ხელისუფლების მიმართ, რადგან ეს უკანასკნელი მათ ვერ ეხმარებოდა.

4) თელავის წმინდა ნინოს პროგიმნაზიის წლიურ ანგარიშში წარმოდგენილი იყო სასწავლებლის სამმართველოს ორი დადგენილება. პირველი დადგენილებით - ვინც ფულს ვერ იხდიდა, სასწავლებლიდან იქნებოდა დათხოვილი. მეორე იუწყებოდა სწავლების გადასახადის გაზრდას, რაც არ ითვალისწინებდა მასწავლებლებისთვის ხელფასის მომატებას. სტატია დაწერილი იყო ფსევდონიმით „ისკანდერი“.

ცენზურა კრძალავდა სასწავლებელთა „შინაური ამბების“ გაშუქებას, რადგან ინფორმაციის გაჟღერება უარყოფითად მოქმედებდა მასწავლებლებისა და მოსწავლეების ურთიერთდამოკიდებულებაზე. ამ კონკრეტულ სტატიაში კი წარმოჩნდებოდა როგორც მორალური, ასევე სოციალური ფაქტორიც - გიმნაზიის ხელმძღვანელობის არაჰუმანური დამოკიდებულება მოსწავლეთა ბედის მიმართ (გადაუხდელობის შემთხვევაში სკოლიდან გაგდება) და მასწავლებელთა დაბალი ანაზღაურება.

5) კიდევ ერთ სტატიაში, რომელსაც „დაუჯერებელი ამბავი“ ჰქვია, მოთხრობილია სასულიერო სემინარიის რექტორზე, რომელიც სემინარიის დამთავრების ცნობას არ გასცემდა მანამ, სანამ კურსდამთავრებულები არ გადაიხდიდნენ იმ თანხას, რომლისგანაც სწავლების პერიოდში განთავისუფლებულნი იყვნენ კარგი სწავლის გამო. ეს იყო სემინარიელების მოტყუება და რექტორის მხრიდან უღირსი და ამორალური საქციელი.

6) აკრძალულთა რიგებში შემოდის სტატიები, რომლებშიც ოსმალეთის ამბებია აღწერილი (ხელს აწერს „არავინ“);

7) „წერილი ართვინითგან“ იუწყება, თუ როგორი ქადაგება მიმდინარეობს ქართველ მაჰმადიანებში, რომ ისინი ტოვებენ სოფლებს და ოსმალეთში გარბიან. არის პირიქითი შემთხვევებიც და მიუხედავად მათი არსებობისა და მდგომარეობის ობიექტური შეფასებისა, ცენზურისათვის მიუღებელია ხალხის ნებისმიერი სახის უკმაყოფილების გამოხატვა რეჟიმის მიმართ.

8) მით უმეტეს, მიუღებელია და ასაკრძალი ისეთი სტატია, რომელშიც საუბარია, თუ როგორ მოკლა პოლიციამ კაცი ცემაში (ანტონაშვილის წერილი).

9) მთავრობის პირთა დანიშვნა-გადააგვილების შესახებ წერას ცენზურა ოფიციალურად კრძალავდა. ამიტომაც არც გენერალ-გუბერნატორ ბარიატინსკის მაგივრად ტიხონოვის დანიშვნის ცნობის დაბეჭდვას დაუშვებდა „ივერიაში“.

10) გარდა იმპერიის ჩარჩოებში არსებული შეზღუდვებისა, რა თქმა უნდა, იკრძალებოდა ყოველგვარი ინფორმაცია საზღვარგარეთ მუშათა მოძრაობაზე, ამიტომაც ცენზურამ არ დაუშვა „ივერიაში“ სტატიები ესპანეთსა და საფრანგეთში მომხდარ გაფიცვებზე.

11) 1901 წლის „ივერიის“ კიდევ ერთ აკრძალულ სტატიას წარმოადგენს საკმაოდ დიდი მოცულობის „ქუთათური ფელეტონი“ – „შინ რომ ბავშვებს გიშოოდეს, გარეთ ტაბლას რა უნდაო“ (სსცა 480-1-1696). სტატია საინტერესოა იმით, რომ უაღრესად დიდი ოსტატობითაა დაწერილი, რაც გულისხმობს, რომ ავტორმა, რომელიც „Amicus“-ის ფსევდონიმს ამოფარებია, თან გაგვაცნო ამბავი და თან შენიღბულად, მოზომილად გამოთქვა თავისი აზრი, შიგ სხვა ამბებიც ჩაურთო. მასში აღწერილია „სტუდენტების პროცესი“, რომელიც მათ „ახირებას“ გამოუწვევია. იმ დროის პრესის მიმოხილვიდან ჩანს, რომ პროცესი შეეხებოდა სტუდენტების ჯგუფის, მათ შორის – მოთავის, ნიკო ლორთქიფანიძის – დაპატიმრებას, რომლის მიზეზი ყოფილა ქუთაისში ომარსკის დასის მიერ წარმოდგენილი პიესა „კონტრაბანდისტები“ ანუ „შვილნი ისრაელისა“. ქართველი სტუდენტობა ნიკო ლორთქიფანიძის მეთაურობით გამოვიდა იმ ანტისემიტიზმისა და შოვინიზმის წინააღმდეგ, რომელსაც რუსეთის იმპერია აჩაღებდა ადგილობრივი ხალხებისა და ებრაელების დასაპირისპირებლად. ქართველ მაყურებელს არ მიუცია დასისთვის თამაშის უფლება და ყვირილით დაუტოვებია დარბაზი. ისეთი ცემა-ტყეპა გამართულა პოლიციასა და ხალხს შორის, რომ 100-მდე კაცი დაჭრილა, 130 კაცი კი დაუჭერიათ (იხ. თ. შარაბიძისა და თ. ციციშვილის სტატია „კავკასიის საცენზურო კომიტეტის“ მასალებში ასახული ებრაელთა დისკრიმინაციის პროცესი და ქართული საზოგადოების მიერ „ებრაელთა გამოსარჩლების“ ფაქტი“, ჟურნ. „XIX საუკუნე - ეპოქათა მიჯნა“, # 5)

მიუხედავად იმისა, რომ „ივერიის“ სტატიის ავტორი არ ამართლებდა სტუდენტობას, მისი მეგობრული რჩევა სხვის საქმეში ჩაურევლობა იყო, ვფიქრობთ, წერილის ავტორი მაინც გარკვეულ პოლიტიკას იყენებდა და სტუდენტების დანაშაულის მიმზადებლობად

წარმოჩენით მათი სასჯელის შემსუბუქებას ისახავდა მიზნად. სტატია აიკრძალა. ავტორის სიფრთხილემ ვერ გადაარჩინა ცენზორის მახვილ თვალს.

გაზეთ „ივერიის“ აკრძალული მასალა დღეს საშუალებას გვაძლევს, თვალყური ვადევნოთ არა მხოლოდ იმპერიული ცენზურის მიმართებას პრესისადმი, არამედ გაზეთის პოლიტიკასაც – სხვადასხვა გზით, ხან შენიღბულად, ხანაც მთავრობის გამართლებით მაინც მიაწოდოს გარკვეული ინფორმაცია იზოლაციაში მყოფ მკითხველს და თუ საკუთარ ინტერპრეტაციას ვერ შესთავაზებს, განსასჯელად მას მიანდოს.

ლიტერატურა:

სცსსა – საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, კავკასიის საცენზურო კომიტეტის ფონდი # 480, აღწერა 1;

სხეც –კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, აღ. ყაზბეგის პირადი არქივი

შარაბიძე, თ., ციციშვილი, თ., (2025) : „კავკასიის საცენზურო კომიტეტის“ მასალებში ასახული ებრაელთა დისკრიმინაციის პროცესი და ქართული საზოგადოების მიერ „ებრაელთა გამოსარჩლების“ ფაქტი“, ჟურნალში „XIX საუკუნე – ეპოქათა მიჯნა“, # 5.

საქართველოს ეროვნული არქივის 480-ე ფონდის (კავკასიის საცენზურო კომიტეტი) მასალები.

Tamar Sharabidze

Iv.Javakhishvili State University

Tbilisi, Georgia

Shagno12@gmail.com; t.sharabidze@tsu.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.10.76>

„Iveria" in the Materials of the Caucasus Censorship Committee

Abstract

The newspaper *Iveria*, a Georgian political and literary periodical, was founded by Ilia Chavchavadze in 1877. From 1879 to 1885, it was published as a journal, and in 1886, it was transformed into a daily newspaper. Several important records related to these events are preserved in the *Caucasus Censorship Committee*.

During the period when *Iveria* was published as a journal, the issue of closing the newspaper *Droeba* arose. In 1879, a case was initiated due to an article published in issue #191 of *Droeba*, which had not been approved by censorship (480-1-370). The owner of the printing house where the newspaper was printed, Melikov, was held responsible. The materials in 480-1-371 describe the investigation's findings, while the documents in 480-1-372 reveal the decision made by Georgian society to save the newspaper. According to these records, the Governor-General's Main Administration granted permission for the editors of *Droeba* and the journal *Iveria* (S. Meskhi and

I. Chavchavadze) to publish the newspaper and journal under joint editorial management starting from January 1, 1880. Meskhi and Chavchavadze agreed to the proposed program for the newspaper (which is attached to the case files). The documents also specify the joint and separate subscription prices for both periodicals, including *Iveria's* program.

From the presented materials, it is evident that the Governor-General's Main Administration, along with the Caucasus Censorship Committee, primarily targeted the owner of the printing house, holding him responsible as an additional censor. (According to censorship regulations, a printing house was required to verify the approval of every article; otherwise, it faced closure.) The materials also include Melikov's defense, in which he claims that he had received verbal permission for the prohibited article directly from His Majesty during a personal meeting. The documents do not reflect any penalties imposed on the editor (who defended himself), but it is likely (and in accordance with regulations) that the consequences would be either the newspaper's closure or the replacement of its editor. This explains why the two editorial teams merged—S. Meskhi assumed responsibility alongside *Iveria's* editor, Ilia Chavchavadze, thereby saving the newspaper from closure or the appointment of an outsider as editor.

Despite this precedent, in 1886, Ilia Chavchavadze failed to comply with the censorship committee's regulations and published an announcement regarding the release of the *Iveria* newspaper at Kheladze's printing house without first submitting the program to the Caucasus Censorship Committee. Case 480-1-675, which documents the inspection of Kheladze's printing house by the inspector Engalnchev and the resulting protocol, includes the announcement itself. The announcement contains detailed information about the newspaper's publication, periodicity, size, price, distribution points, subscription details, program, and the sections or rubrics it would include. Due to this announcement, a case was initiated not against Ilia Chavchavadze, but against Kheladze. The prosecutor of the Tiflis District Court filed charges specifically against him.

The materials from the Caucasus Censorship Committee are particularly interesting for their records of prohibited content, which reveal the criteria used by the censors to evaluate articles. The censorship prohibited content that reflected national sentiment, suicide, events occurring in gymnasiums and educational institutions, the empire's military operations, internal unrest within the empire, illegal actions by the police, appointments of officials, news about workers' movements in foreign countries, and so on. The empire sought to keep readers in complete isolation, preventing the development of any sense of protest.

Keywords: Caucasus Censorship Committee, newspaper "Iveria", banned material